

Közösségi-nemzeti identitás-alakítás a felsőoktatásban

© Szebeni Rita

Eszterházy Károly Főiskola, Eger

rszebeni@ektf.hu

Az identitás-alakulás szempontjából kitüntetett, és szenzitív periódus az ifjúkor, ami egybeesik a felsőoktatási tanulmányok idejével. A 2010-s években tanulmányokat folytató fiatalok iskolai előéletéből vagy hiányzik, vagy deficitese a közösségekben szerzett élmény, a nemzethez tartozás élménye, mint egyik lényeges identitás-elem. A személyiség egységét, koherenciáját, és érettségét valamennyi identitás-elem együttesen határozza meg, és amennyiben a biológiai, ideológiai, szakmai, vagy nemzeti identitás nem kidolgozott, akkor annak a személyek életvezetésében következményei lesznek. Ennek egyik megnyilvánulási formája, hogy a felsőoktatásban tanulók jövőtervezése esetleges, elköteleződésük bizonytalan, referencia pontok nem segítik a felnőtt életre való felkészülést. Az oktatói munkában tapasztalható, hogy a hallgatóknak nincsenek tudatos, és átgondolt céljaik, sem lakóhelyválasztásban, sem szakmaválasztásban, csak irracionálisokkal terhelt jövőképek konstatálhatók. („Majd tanulok még valamit” „Majd külföldre megyek pár évre” stb.) Ez a jelenség két szempontból sem elhanyagolható: egyik a jelenség társadalmi vetülete, másik pedig a személyes, pszichológiai szintje. A mentális értelemben vett érett személyiség, csak stabil én-képpel, önazonossággal, és célokkal azonosítható. A posztmodern társadalom jellemzőjeként leírt „egzisztenciális választás” –hoz, protektív felnőtt környezet nélkül nem esélyes eljutniuk a fiataloknak. Sodródás, és kedvezőtlen életútbeli forogatókönyvek lehetnek a következményei. A kognitív szociálpszichológia, az identitást, eleve a csoporttagságból vezeti le.

Elmélet háttér

A késő modernitásnak jellemzője, hogy a tradicionális társadalmi rendek típusai felbomlottak, és a hagyományos jelentésrendszerek átalakultak (Giddens, 1990). Fellazultak azok a kapcsolatok, amelyek az embereket, mint személyeket összekötik – rítusok, hagyományok, segítségével – a társadalmi intézményekkel. Ily módon a személyes identitás kialakítása, fenntartása, modern kori feladat. Giddens (1990) rámutatott arra is, hogy korunkra a személyes, vagy szelf-identitásalakulás jellemző. Az egyének személyes narratívumokat építenek fel, ezzel mintegy megértik önmagukat, és ellenőrzést gyakorolnak saját életük, és jövőjük felett. Így a szerző életfelfogásában az életstílus nem más, mint adott identitásnarratívumnak a formája. Szerinte ugyanis minél inkább csökken a tradíciók szerepe abban, hogy biztos és szilárd szelfet, én-identitást kínáljon fel, annál inkább rákényszerülnek az emberek arra, hogy életstílust alakítsanak ki. Le Rider (1990) szerint, a századforduló identitásválságából eredeztethető az az elgondolás, hogy az identitás nem más, mint sajátos élettörténeti konstrukció.

A pszichoanalízis identitás-felvetéseiben az Én és a Másik kettős játéka a központi elem, és az identifikáció fogalma. Erikson, túllépve Freudon, nem pszichoszexuális

kontextusban vizsgálja az identitás - kérdést, hanem pszichoszociálisban. A hangsúly itt az Én folytonosságára, külső belső egyensúlyára esik. Témánk szempontjából a szociális identitás-elméleti felfogás a legrelevánsabb. Ez az elmélet azt feltételezi, hogy a személyeknek szükségletük az, hogy önértékelésüket, és önbecsülésüket a csoport hovatartozás révén elégítsék ki (László, 1999). Ha elfogadjuk, hogy a saját csoport fontos szerepű a szociális identitás kialakulásában, akkor fontos számukra az a nézetrendszer, (tágabb értelemben valóságkonstrukció) amit saját csoportjukkal közösen dolgoznak ki a személyek.

Egy személy egyidejűleg számos csoporthoz tartozik, tehát több típusú identitással rendelkezik. Ezek közül az egyik legfontosabb a nemzethez való tartozás, a nemzeti identitás, mely lehetővé teszi az individuum számára, hogy megkülönböztesse magát és társadalmi nagycsoportját másoktól; ezáltal az idegent az ismerőstől. Ha valakinek a foglalkozása, neme, vagy más csoporttagsága igen fontos, akkor az az identitásának részévé válik. Amikor úgy tekintünk magunkra, mint egy csoport tagjára, akkor valójában önkategorizációt végzünk. Néhány csoporttagság csak alkalmilag kerül előtérbe, de a nemhez, és az etnikai csoporthoz tartozás egész életre szól.

A nemzeti identitás kialakulása

A nemzeti identitás nem velünk születik, ennek érzése azonban már kora gyermekkorban kialakul, s éppen ezért is nehéz elnyomni, megmásítani azt. Szocializáció során a gyermek megpróbál úgy cselekedni, ahogyan azt nemzetének normái és értékei megkívánják. *Csepeli György* (2002) a nemzeti szocializáció három szakaszát írja le:

- az elsőben a 6 és 7 év közötti gyermek csupán szűkebb környezetét, lakhelyét és családját ismeri;
- a másodikban - 8-9 év környékén – már olyan kognitív elemeket is tudatosít, amilyen például az anyanyelv vagy a nemzetiség;
- végül pedig a harmadik szakaszban – 10-11 éves korában – a haza és a nemzet fogalmát is megérti.

A gyermekek először családjuk körében találkoznak a nemzeti identitás fogalmával, és csak később válik az iskola szocializációs szintérré. Az, hogy egy család milyen mértékben adja át utódainak ezeket az érzéseket, az összefügg a család társadalmi státusával, a megélt hovatartozás - érzésükkel.

Ha elfogadjuk, hogy a személyek szociális identitásában a saját csoportjaik fontos szerepet játszanak, akkor annak a nézetrendszernek, világkonstrukciónak, amelyet a fiatalok ezekben a csoportokban kidolgoznak, szintén fontosságot tulajdoníthatunk, és egyben elemzés tárgyává tehetjük.

Voltak törekvések a szociális identitáselmélet, és a szociális reprezentáció elmélet összekapcsolására. Ebben a törekvésben nehezítő tényező, hogy az egyéni identitásdinamikát kell a csoportközi viszonyok dinamikájával összevetni. Mégis elmondható, hogy a két elmélet integrálása arra vonatkozik, hogy az egyéni társas viselkedésre, és az azt megalapozó kognitív folyamatokra vonatkozó szociálpszichológiai modelleket valóságos társadalmi térbe viszik.

Valamennyi elméleti felfogásban közös elem, hogy az ÉN fenntartásában és fejlődésében a Másik szerepe elengedhetetlen. A személyek Mások megerősítéseit „használják” arra, hogy saját önmeghatározásukat megalkossák. A fontos Másikat hordozó struktúrák a helyzeti identitások, a sémák, az énkép-minták. Jelentős

tényező az is, hogy a személyek stabilitásra való törekvése evidencia, így az az információkeresés is, ami Énjükkel kapcsolatos. Ezért ennek biztosítására is társas/közösségi mező jelenléte szükséges. Az Énről való ismeretek többszörös énkép-aspektusok formájában reprezentálódnak. Nagyobb énkép komplexitás azt jelenti, hogy az Én több, egymástól elkülönülő kognitív énkép-aspektussal bír. *Linville* (2003) kimutatta, hogy a komplex énpresentáció mérsékli a stresszkeltő hatásokat, így mentálhigiénés faktor is. Ezért lényeges, hogy a csoport által kialakított, és fenntartott szociális reprezentáció erősítse a tagok közös identitásélményét, és járuljon hozzá az énkép komplexitáshoz.

Munkánkban arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen értelmet adnak a felsőoktatásban tanuló fiatalok a saját életüknek, milyen konstrukciók jellemzőek saját belső világukra, és ebben a csoporthoz, nemzethez való tartozás kerül fókuszba. A kutatási program közvetlen célja, hogy olyan felsőoktatási képzési program kidolgozásához szolgáltatson adatokat, amely a diszciplináris ismeretek mellett, beépíthető a hallgatók képzési portfóliájába. Cél még, hogy a közösségi nemzeti elköteleződéshez szükséges konstruktumokat felépítse.

A vizsgálat bemutatása

Az alább bemutatott vizsgálat, a téma szempontjából előkutatásnak tekinthető. Az előméréssel az volt a célunk hogy az általunk kidolgozott mérőeljárást teszteljük, és a nyert adatokat a vizsgálni kívánt jelenséggel összehasonlítsuk, és a kutatás további részéhez támpontokat kapjunk.

Módszer: attitűd-vizsgálat saját fejlesztésű skálával, valamint egy háttérkérdőív. Az elővizsgálatban 66 fő vett részt, (19-25 év) valamennyien az Eszterházy Károly Főiskola hallgatói, akik különböző szakon, és különböző képzési szinten vannak jelen. A kérdőívek kitöltése önkéntes jellegű és anonim volt. Az adatokat SPSS statisztikai elemző rendszer, segítségével dolgoztuk fel. Az alábbi táblázat bemutatja a minta összetételét, a háttérkérdőív adatai alapján (1. ábra).

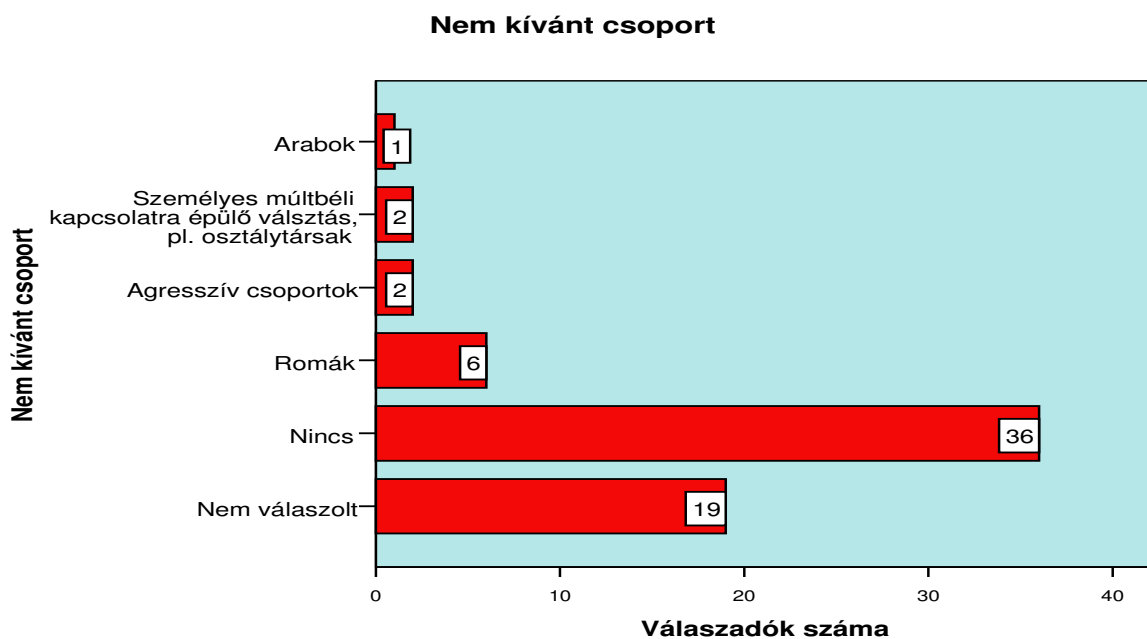
1. ábra. A minta bemutatása (N=66)

	A válaszadók megoszlása
Nők	57
Férfiak	9
Szociálpedagógus	32
Csecsenő és kisgyermeknevelő	18
Pedagógiai mester	9
Ifjúságsegítő	7
Falu	37
Kisváros	18
Nagyváros	11
Magyar	62
Roma	4
Szülei tartják el	38
Szülei részben támogatják	20
Teljesen önellátó	8
Vér szerinti szülők nevelik	54
Nevelőszülők nevelik	1
Egyik szülő neveli	9
Egyéb	2

Az előkutatásból nyert adatok

A vizsgálat megerősített minket abban, hogy a nemzeti- közösségi identitás kérdésében van dolgunk a vizsgált korosztállyal. Figyelemfelkeltő azoknak az aránya akik nem válaszoltak a kérdésre, - ez a mintánk csaknem egyharmada (n=66), - vagyis ezt a tényt definiálhatjuk úgy, hogy van, de nem merik felvállalni előítéleteiket. Akik pedig vállalják előítéletes gondolataikat, köztük – még e csekély számú mintán is – jól látszik az a társadalmilag készen kapott előítélet, ami a magyar társadalmat jellemzi a roma kérdésben.

1. ábra: Az előítéletes magatartás

Adatokat kaptunk a hallgatók közösséghez tartozásról való gondolkodásukról is. Fontosnak tartják a különböző –iskolai, szabadidős, online- közösségekhez tartozást, de a tagságuk ezen csoportokban már eltérő. Azon közösségek melyek tagsága formálisan megszervezet (iskola) jóval nagyobb számban elérhető számukra, azon közösségek pedig amely egyéni választáson, saját erőfeszítésen múlnak már jóval kevesebbek számára elérhető. (szabadidős csoportok)

Végül néhány adat a nemzeti identitás kérdésében. A minta 89, 8% fogadja el, hogy magyar, 75%-a szereti is, és 40.9% válaszolt úgy, hogy nehéz lenne itt hagynia az országot. 37,8 %-a könnyen megtenné ezt, 21,3% nem tudja eldönteni. A válaszadók 83,3% vállalna külföldön munkát, 40.9% keresi is ennek a lehetőségét. A számok tükrében elmondható, hogy bár egy erős érzelmi viszonyulás kimutatható a mintában résztvevő hallgatók körében, de ennek ellenére is a minta nagy százaléka vállalna munkát külföldön és sokan keresik is ennek a lehetőségét.

Összegzés

Az előkutatás adatai alapján elmondható, hogy érdemes további kutatásokat folytatni a témában, mivel az előfeltevések beigazolódni látszanak. A fiatalok életéből hiányoznak az olyan támogató közösségi tagságok, melyek elengedhetetlenek a mentális homeosztázis szempontjából. A fiatalok egy része tanulmányai befejezése után külföldi munkavállalásban, külföldi életvitelben gondolkodik. A hallgatók egy részénél előítéletes magatartás figyelhető meg.

Fontosnak tartjuk, hogy mint képző intézmény-, akik kapcsolatban vagyunk az érintett korosztállyal - a fenti jelenségekkel foglalkozzunk, és segítsük őket a közösségi élmények megszerzésében, valamint az előítéletek leküzdésében.

Ennek érdekében ismereteket nyújtunk a hallgatóknak az eltérő szocializációból adódó sajátosságok kezelésére, hiszen ezzel is szakmai kompetenciájukat, társadalmi integrációjukat erősítjük (Hanák, 2012).

A vizsgálat további menete

Az elemszám növelésével adat-bővítés. A minta életkori eloszlásának növelése. A közösségszervezés módszertanának érvényesítése az oktatói munkában. A tanár szakos hallgatók témához illeszkedő kompetenciáinak fejlesztése. Életút-tervezési program kidolgozása a célkorosztályra. Előítéletek csökkentése.

Irodalomjegyzék

- CSEPELI György (2002). *A nagyvilágon e kívül... Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon 1970-2002*. Budapest: József Műhely.
- ERŐS Ferenc (2001). *Az identitás labirintusai. Narratív konstrukciók és identitás-stratégiák*. Budapest: Janus; Osiris.
- GIDDENS, Anthony (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- HANÁK Zsuzsanna (2012). A pedagógus családdal végzett munkájának szerepe a romák társadalmi integrációjában. *Társadalmi Együttélés*, 1 (3), 1-10.
- LÁSZLÓ János (1999). *Társas tudás, elbeszélés, identitás*. Budapest: Scientia Humana; Kairosz.
- LE RIDER, Jacques (1990). *Modernité viennoise et crises de l'identité*. Paris: PUF.
- LINVELLE, Patricia W. (2003). Az énkép-komplexitás mint kognitív védelem a stresszel összefüggő betegségekkel és depresszióval szemben. In V. Komlósi Annamária, & Nagy János (szerk.): *Énelméletek Személyiség és Egészség*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.